

Antoni GAVALDÀ: *El sindicalisme al Priorat: de l'eufòria al destorb (1939-1944)*, Lleida, Pagès Editors, 2013, 249 pàgines.

Des de fa anys, Antoni Gavalrà dedica els seus treballs a la recerca històrica sobre el cooperativisme i el sindicalisme agrícola català, en particular tarragoní. A més de nombrosos articles, ha publicat successius estudis en forma de llibre per analitzar i interpretar el fenomen del sindicalisme-cooperatiu. Des de la seva tesi doctoral, publicada cap a la fi de la passada dècada dels anys vuitanta, *L'associacionisme agrari a Catalunya: (el model de la Societat Agrícola de Valls, 1888-1988)* (1990), passant pels treballs centrats en la més immediata postguerra espanyola: *Les «Hermandades de Labradores y Ganaderos» a l'inici de la postguerra: el cas del Baix Penedès* (1996), *Jo delato, tu inculpes, ell denuncia... (repressió franquista a Valls i comarca)* (1997), *La formació del sindicalisme franquista a Reus i el Baix Camp* (2000), fins als més recents estudis, juntament amb aquest sobre el sindicalisme al Priorat, que han estat publicats al llarg de 2013: *L'articulació sindical a la Conca de Barberà (1939-1944)* i *El primer Franquisme sindical a Tarragona i comarca. Persones i actuacions*. Per tant, l'obra que ressenyem s'inscriu en aquesta dilatada i continuada trajectòria, i encaixa plenament en la línia encetada per l'autor, des de l'àmbit local, comarcal i provincial, amb els seus anteriors estudis.

Tal com indica al pròleg del llibre Enric Vicedo, un altre reconegut especialista en aquest terreny, Gavalrà ha anat, pas a pas, dibuixant un mosaic del sindicalisme-cooperatiu tarragoní a partir de la victòria franquista en la Guerra Civil espanyola. Però a més, afegeixo, els estudis d'aquest autor han contribuït a forçar la frontera, establerta durant molt de temps com a límit, de la finalització de la guerra per estudiar les qüestions relacionades amb el sindicalisme, el cooperativisme i la pagesia. Tant el seu treball inicial, com el d'altres historiadors que publicaren quasi bé al mateix temps, com és el cas d'Andreu Mayayo, vam obrir aquesta via a tota una nova generació d'historiadors (Jordi Planas, Josep Ramon, Raül Aguilar, per citar-ne solament alguns), que amb posterioritat també han donat un pas en aquesta mateixa direcció.

El llibre està dividit en quatre capítols, ordenant la seva estructura a partir d'un primer capítol general sobre el fenomen del sindicalisme franquista i la seva projecció provincial a Tarragona, que resulta una interessant aproximació a quadres dirigents del sindicalisme tarragoní. A continuació, el segon capítol ofereix l'enquadrament territorial i sectorial de l'economia del Priorat i del conjunt de Catalunya, a partir d'una ordenació cronològica de fets sobre la situació d'aquesta comarca tarragonina entre 1939 i 1944. Els dos capítols posteriors són aquells on Gavalrà aborda les qüestions que afecten de manera central el fenomen del sindicalisme de postguerra, tant en la vessant pagesa com en la del sindicalisme industrial-comercial. Des del nostre punt de vista, és al capítol tercer (p. 95-176) on l'autor situa el nucli central de les seves tesis. Són les pàgines on es dedica especial atenció al

procés de constitució, poble per poble, d'aquest sindicalisme agrícola de postguerra, a la formació de reclutament del personal polític i on s'exposen moltes dades sobre amb quins grups se'ls vinculava, entreteixint aspectes socioeconòmics i alguns apunts sobre la dinàmica de la política local, fins a arribar a les eleccions sindicals de 1944. El mateix plantejament i mètode d'anàlisi s'aplica al capítol quart per fer una aproximació al fenomen del sindicalisme industrial-comercial en la comarca del Priorat.

L'estudi es tanca amb un resum final (p. 215-224), en el qual l'autor, a manera de conclusions, ordena en paraules clau tot un seguit de qüestions abordades i que, de fet, constitueixen l'ordit del llibre. Per acabar, un apèndix de 15 pàgines ens proporciona el buidat de molta informació: sobre reunions constitutives de les germandats locals a la comarca, dates d'aprovació de reglaments i domicilis. Però destaca especialment la sistemàtica presentació del personal que formaria part de les germandats locals, així com aquells altres que foren els quadres sindicals dels gremis. I, finalment, els noms d'aquelles altres persones que, enquadrades en aquests gremis, mantingueren una activitat comercial i industrial: des dels abastadors i expenedors de carn, i de comestibles i de llet, els barbers, perruquers, els pastissers i els paletes, passant pels propietaris d'hotels, cafès i similars fins a arribar als empresaris metal·lúrgics, comerciants de calçat, basters, etc.

Quant a les fonts manegades i la metodologia emprada, destaca una base documental molt notable, a partir del fons de diferents arxius públics, en particular de l'Archivo General de la Administración del Estado i del Arxiu Històric de Tarragona, on sobresurt molt particularment el buidat sistemàtic de les informacions recollides tant als informes com a les fitxes que s'emeteren per part dels organismes sindicals locals durant el procés de creació de les *bermandades* a partir de 1942. Però també cal ressenyar la utilització de fons privats valuosos, que l'autor ha aconseguit per la seva perseverança a l'hora de rastrejar documentació nova i original, sigui a partir de la disponibilitat d'una persona vinculada o col·laboradora del règim –que li ha proporcionat documentació dels organismes falangistes salvada de la crema decidida durant els dies de la Transició política espanyola–, o sigui a partir de la relació i conversa directa amb persones que han pogut facilitar-li testimoni d'aquella època.

Amb aquest nou treball, Gavalrà es proposa aportar inicialment una reflexió sobre la vessant política i econòmica del «que succeïa a cada poble des de dins, vist des dels que realment manaven, abans de les eleccions de 1944»; així com «una reflexió local», amb la qual retratar «la misèria imperant en el període». Aquesta mirada local no sempre és tinguda en compte, segons Gavalrà, per aquelles visions «entestades en saber molt de les cúpules». Podem compartir, en general, aquest tipus de diagnòstic, segons el qual sovint en les anàlisis historiogràfiques sobre les dinàmiques polítiques durant el franquisme és aclaparador el protagonisme de les elits situades en un pla estatal, en ocasions amb certa representació excessiva, a l'hora de donar explicació de comportaments sociopolítics, menyspreant elements arran de terra que poden proporcionar-nos una perspectiva local o supralocal. Tanmateix, avui, si ens atenim a la producció historiogràfica més recent, ja sigui per mitjà de publicacions, articles o conferencians, el cert és que l'afirmació perd rotunditat. Si aquesta situació era pròpia de la historiografia sobre el franquisme fa uns anys, cada cop ho és menys, ateses les ja nombroses i renovadores aportacions tant des de la historiografia catalana (Antonio Canales, Martí Marín, Conxita Mir, entre d'altres) com per part dels estudis sobre Andalusia (Francisco Cobo, Miguel Ángel del Arco, Teresa Ortega, Óscar Rodríguez) i sobre Galícia (Ana Cabana, Miguel del Cabo, Daniel Lanero, etc.), per esmentar només alguns casos i autors. D'altra banda, en l'estudi de Gavalrà hom pot considerar que, malgrat la crítica a l'anàlisi cupular que es planteja, el que s'ha fet és passar, sense solució de continuïtat, de donar protagonisme a una cúpula, la formada per les elits polítiques i econòmiques centrals de l'Estat, a les cúpules locals de la comarca del Priorat. Per descomptat,

aquest nivell d'estudi no és gens menyspreable, ja sigui en un pla o bé en un altre. El que ens cal, potser, és avançar encara més a integrar anàlisis «des de dalt», ben travades en allò local i allò estatal, amb perspectives «des de sota», ja que en el que sí que semblaria que es prolonga l'entestament és a establir una cesura entre una perspectiva i l'altra.

Ens avança Gavalrà, per un altra banda, que un segon objectiu de l'estudi és analitzar «l'escarni d'un domini cooperatiu, trencant o absorbint entitats econòmiques d'anys a través d'unes Hermandades sense tremp». I, finalment, l'autor ens assegura que el volum «vol ser un retrat sociològic de com la gent participà en aquest carrousel que va ser el sindicalisme dins del franquisme on sovint, sense creure-hi, es participava». En el fons, se'ns diu, «es mostra la feblesa humana per una supervivència que costava suor, molta suor, llàgrimes, moltes llàgrimes» (totes les citacions a p. 18) Així, situa amb tota crueta l'aval per dirigir el sindicalisme basat en el passat de preguerra i de guerra que obtingueren algunes persones traumatitzades amb raó, però també ressentides de per vida, pels esdeveniments que van viure durant els anys trenta. Aquestes persones foren protagonistes o coprotagonistes dels grans negocis que s'albiraren durant la postguerra en complicitat amb persones benestants (p. 19). Però més enllà que això formés part d'un espectacle vistós per la seva immoralitat –un «carrousel», en paraules de Gavalrà–, el sindicalisme dins del franquisme, en totes les seves manifestacions, ens aporta i apunta cap a formes d'exercir el poder, dels seus mecanismes d'implantació, dels seus assoliments –inclòs, efectivament, del seu llogre–, dels mateixos límits en la dominació d'uns grups sobre uns altres i del control social que s'establí durant uns anys claus per a la supervivència del règim del general Franco.

En definitiva, per a Gavalrà es tracta de situar de nou el model de «la sindicació de carajillo i fària» que avançà en el seu treball sobre el sindicalisme comercial-industrial a la província de Tarragona o «del ordeno y mando» que ha retratat per altres àmbits locals tarragonins. A banda de facilitar-nos, tasca gens fàcil, una visió de l'entramat arborescent de l'Organització Sindical Española, el que l'autor ens proporciona des de la perspectiva comarcal és l'extensió i contorn de la xarxa d'amiguismes clientelars connectada al reclutament del personal que es va fer durant aquells anys a l'espai *verticalista*. Aquests grups foren els representants de la «falsedat del sindicalisme», tal com és formulada per Gavalrà. És a dir, la creació d'una estructura amb voluntat totalitària, dibuixada a partir de corporativisme i feixisme en una barreja i equilibris particulars en el cas espanyol. Afegiria jo que, malgrat els organigrames pulcres i retolats dels organismes oficials que es conserven als arxius, aquell procés també va ser una construcció duta a terme feixugament, on no cal descartar l'enfrontament entre els «victoriosos», com tampoc la manifestació de jocs bruts i de reinterpretacions molt pragmàtiques sobre la doctrina oficial del règim, si no d'ús i manipulació per part de determinats grups dirigents pagesos que estigueren al front de les *hermandades*. Això fou així, com a mínim durant els primers anys, quan aquestes corporacions de dret públic van anar desplegant-se.

«El sindicalisme al Priorat» constitueix, sens dubte, una peça del trencaclosques que Gavalrà ha anat construït al llarg dels darrers anys sobre el sindicalisme franquista a les comarques tarragonines durant la més immediata postguerra, tal com afirma en el seu aclaridor pròleg Enric Vicedo, on a més ens proporciona un magnífic i sintètic contrapunt a partir d'unes línies generals sobre l'evolució del sindicalisme de postguerra a les terres de Lleida en comparació de l'evolució que tingué a la comarca del Priorat historiadada per Gavalrà. Un altre mèrit del treball que es ressenya és estudiar, juntament amb les *hermandades*, els gremis dels sectors industrials, comercials i de serveis, situant diferències i coincidències entre la resta de comarques de Tarragona.

Gavalrà sosté que el sindicalisme de postguerra «no va ser un invent tret de la màniga per les novíssimes autoritats que havien guanyat la guerra. Sobre la base de sindicats de

temps de República i de guerra en què no creien, bastiren un organigrama que ompliren a poc a poc, configurant un engranatge de domini de l'estament productiu, ja que abastava tant la població assalariada com la que donava feina» (p. 21). I aquesta tesi és molt important i és necessari subratllar-la, ja que en bona part deixaria enrevisions massa idealitzades sobre l'evolució històrica del cooperativisme català fixada per autors clàssics com ara el ja fa anys desaparegut Albert Pérez Baró. Una imatge, però, que també tingué una certa continuïtat en els primers estudis pròpiament historiogràfics sobre el sindicalisme agrari de postguerra fins no fa gaire temps, en mantenir l'idea segons la qual tot l'entramat cooperatiu havia estat destruït i desarticulat per complet. En definitiva, que no s'havia donat cap adaptació als nous temps, si no una simple integració d'aquelles entitats que no havien estat directament destruïdes i confiscades per les autoritats del «Nuevo Estado». Aquest és un tema fonamental a l'hora de preguntar-se per les raons que expliquen que, finalitzada la Guerra Civil, una llarga tradició de sindicats-cooperatives, que arrencà des de la crisi finisecular, manifestaria una marcada ruptura en alguns casos, però també unes determinades continuïtats de les activitats d'altres sindicats cooperatius incorporats al «Vertical», que provenien d'aquesta mateixa matriu. I, per això, és necessari cobrir un «buit» que ha estat habitual en els estudis sobre aquestes qüestions; que fins i tot caracteritzaria el marc interpretatiu de les importants aportacions sobre el tema d'alguns dels grups de la historiografia gallega. Em refereixo a connectar la implantació de las Hermandades de Labradores y Ganaderos amb un procés immediatament anterior, como fou la creació a partir de 1939 i fins a 1942 dels sindicats agropecuaris de la CNS. Un període de temps breu, però que fou important i que marcarà línies futures, tant en el àmbit estricte de l'organització sindical agrària franquista com en el terreny del projecte de l'Obra Sindical Cooperación. La batalla ideològica i política, dins d'un règim dictatorial com ho era el franquista, que es produí entre aquests organismes tingué efectes, manifestats de maneres diferents, en els pobles i sindicats, en els seus dirigents i entre la base social que els hi donaven suport o només actuaven com a «enquadrats» oficialment.

És notable l'interès del treball que ressenyem ja que constitueix una contribució que ens apropa a realitats diverses des de l'àmbit local, analitzant les motivacions de les diferències i trets comuns entre uns territoris i altres, de les continuïtats i ruptures que pogueren donar-se, per tal proporcionar una explicació acurada de conjunt, més global. Amb tot, ens sembla que seria molt necessari en l'estudi una major tensió entre empiria i teoria, un equilibri entre ambdues. Una vegada coberta en bona mesura una ingent tasca d'arxiu, ha arribat potser el moment que Gavalda –i potser ningú millor que ell per fer-ho– dugui a terme una síntesi històrica a escala provincial de Tarragona (però, per què no en l'àmbit català?) sobre el sindicalisme franquista de postguerra.

Javier TÉBAR HURTADO
Universitat Autònoma de Barcelona